

בית הספר והמשפחה בעולם הפוסט-מודרני

דויד אלקינד

המחבר הוא פרופסור במחלקה לחקר הילד באוניברסיטת טפטס, מדפורד, מסצ'וסטס, חיבר כמה ספרים, וביניהם: "קשרים מלחיצים – המשפחה המודרנית וחוסר איזונה" ועוד.

במהלך חמישים השנה האחרונות עובר העולם, בעיקר המערבי, מן התקופה ה"מודרנית" לתקופה ה"פוסט מודרנית". מעבר זה ניכר הן בשינוי מהותי של הדרכים שבהן אנו חושבים, תופסים ומעריכים את עצמנו ואת עולמנו והן בשינוי מהותי של האמונות, המדעים התעשייה והמסחר, ובאופן בלתי נמנע, גם של החברה והשפחות שלנו. מכיוון שבית הספר הוא ראי החברה והמשפחה, השינויים המהותיים ניכרים גם בו. בית הספר של היום שונה מאוד מכפי שהיה באמצע המאה הנוכחית, לאו דווקא כתוצאה מיוזמות רפורמה מודעות, אלא כתוצאה מתגובת הסתגלות טבעית לשינויים המהותיים בחברה הרחבה שבה הוא פועל. מאמר זה מתאר כיצד משלים בית הספר המודרני את המשפחה הגרעינית של החברה המודרנית וכיה משקף בית הספר הפוסט-מודרני את החברה הנוכחית והמשפחה המשתנה. באמצעות תיאור זה, מנסה המאמר לזהות את הנושאים הפדגוגיים המעשיים הנובעים מן ההשקפה הפוסט-מודרנית ולבדוק כיצד, למעשה, הם מיושמים בחיי היום יום של בית הספר והמשפחות.

אמונות היסוד של המודרניזם.

במובן הכללי ביותר, המודרניזם התפתח כמרידה בעולם האוטוקרטי, על צורות הממשל, המדע, האמונות והחינוך שלו, שנותרו שליטות מאז ימי הביניים. זו היתה מהפכה מדורגת ומתמשכת, שעברה על ארצות שונות בזמנים שונים ובתחומי חברה שונים, בעיקר בעולם המערבי. דרך כל רעיונות המהפכה המודרנית, כמו רציונליות, הומאניות, דמוקרטיה, אינדיווידואליות ורומנטיות, עובר כחוט השני הניסיון להעמיד במרכז את הפרט, בניגוד לסמכות הממוסדת.

1. שלוש אמונות בסיסיות היוו את היסוד לתפיסת העולם המודרנית: התקדמות חברתית – האמונה, שהחברה האנושית והמון האנשים המרכיבים אותה בהכרח משתפרים בהדרגה. הידע נתפס עתה כתוצר מצטבר של לימוד ומחקר, התומך ב"התקדמות החברתית" לקראת עולם אידיאלי שבו כל אדם יכול לממש את זכותו לחיים ולחירות.
2. אוניברסאליות – מתוך דחייה של חוקי ימי הביניים, שהתבססו על הזכות האלוהית של מלכים או ראשי הכנסייה, נולדה האמונה בחוקים אוניברסאליים "טבעיים".
3. קביעות – גם אמונה זו נולדה כתגובת נגד לתפיסות ימי הביניים השרירותיות, והיא טוענת שאותם חוקי הטבע האוניברסאליים שנתגלו על ידי המדע, הינם קבועים ממהותם וניתנים לניבוי.

אמונות היסוד של הפוסט-מודרניזם

שלא כמו במקרה של המודרניזם, הפוסט-מודרניזם לא קם כמהפכת נגד, אלא כתגובה של שינוי ותיקון הכרחיים של רעיונות ואמונות מודרניים שנמצאו בלתי מתאימים.

כמו המודרניזם כך גם התגובה הפוסט-מודרנית הינה תופעה מערבית בעיקרה, המתפשטת בהדרגה במקומות ובזמנים שונים. לעומת הדגשים ששם המודרניזם על ה"תבונה" האנושית וחירות הפרט, מדגיש הפוסט-מודרניזם ת השפה, נותן לגיטימציה לקבלת שונות אנושית ואינדיווידואליות אנושית.

האמונות הפוסט-מודרניות בשונות, בייחודו של כל פרט ובחוסר קביעות משפיעות על המדע, האמונות והתעשייה שלנו. באופן טבעי, הן משנות גם את פני המשפחה ועמם – את פני בית הספר.

המשפחה המודרנית

אפשר להגדיר "משפחה" כמערכת חברתית, המתאפיינת במערכות יחסים קרובות וברגשות, ערכים ותפיסות מסוימים. ב"משפחה הגרעינית" של העולם המודרני, שיקפו מאפיינים אלו את אמונות היסוד של המודרניזם. כך גם משתקפות ההנחות הפוסט-מודרניות במשפחה, שאותה ניתן לתאר כ"משתנה".

המשפחה הגרעינית המודרנית נתפסה כצורה האידיאלית לגידול אזרחים אכפתיים, אחראיים ויצרניים. היתה זו צורה קבועה, "תקנית", שהניחה קיומם של שני הורים, שאחד מהם עובד

(בדרך כלל האב) והשני נשאר בבית כדי לטפל בילדים (האם). צורה זו נחשבת לסוף ההתקדמות האבולוציונית של החברה, שתיהפך, בסופו של דבר, לצורה האוניברסאלית.

הערך המשפחתי הצומח במשפחה הגרעינית משילוב הרגשות הללו הוא ה"ביחד". משמעותו היא שהמשפחה ועשיית דברים עמה ולמענה קודמות לעצמי ולעשיית דברים עבור עצמי.

הילדים בעידן המודרני נחשבו לתמימים הזקוקים להדרכה, למסגרת, להגנה של ההורים.

בית הספר המודרני

גיון דיואי הוא שהציג, בתחילת המאה ה-20, תיאוריה חינוכית ששיקפה את האמונה המודרנית ואת הערכים והמבנה של המשפחה הגרעינית. התיאוריה ה"פרוגרסיבית" של החינוך הושתתה על הרעיונות של התקדמות, אוניברסאליות וקביעות, והפכה לאבן היסוד של החינוך המודרני המתקדם בארה"ב.

הערך המשפחתי של ה"ביחד" התבטא בבית הספר הציבורי בדגש הרב שהושם בהם על "הסתגלות אישית" ובשימוש הנפוץ במונחים "מסתגל היטב" ו"לא מסתגל". החינוך המתקדם נועד להקל על הסתגלות הילדים לחברה הרחבה יותר. אולם הוא הניח מראש, שילדים באים לבית הספר עם יסודות מבוססים של "הסתגלות חברתית" בזכות ה"ביחד" המשפחתי. הצלחת ההסתגלות של ילדים לסדרי בית הספר והחברה הרחבה היתה תלויה, אם כן, בהצלחת הסתגלות מוקדמת יותר במסגרת המשפחה. חוסר הסתגלות של ילדים לבית הספר יוחס, בתקופה ההיא, לכישלון כלשהו של הוריו.

תפיסת הילדים כתמימים ובני הנוער כחסרי בשלות השתקפה בתוכניות הלימודים, שכללו מעט מאוד נושאים שעלולים היו להיחשב כשנויים במחלוקת. בלימודי ההיסטוריה האמריקאית, למשל, הוצגו השקפות ועובדות בצורה "נקייה" והספרות שנלמדה צונזרה בזהירות. ניתנה תשומת לב מועטה בלבד לנושאים של שונות תרבותית, כנראה בשל האמונה שכל המשפחות "נוצקו" על פי המודל האידיאלי של המשפחה הגרעינית.

המשפחה הפוסט-מודרנית

כיום, המבנה המשפחתי המשקף את האמונות בשונות, במיוחדות ובחוסר קביעות, הוא זה של "המשפחה המשתנה". כיום כבר ידוע לנו שהצורה של המשפחה הגרעינית היא רק אחת מהצורות המשפחתיות הרבות, המסוגלות להעניק לילדים טיפול נאות, החל במשפחות שבהן שני ההורים עובדים, דרך משפחות של נישואין שניים וכלה במשפחות חד הוריות. הטענה שמבנה המשפחה הגרעינית הוא המבנה שמעורר את הלחץ הנפשי המועט ביותר, נכונה אם המשפחה בריאה מבחינה נפשית ומבוססת כלכלית. משפחות גרעיניות רבות, כיום, רחוקות מן האידיאל הזה, בעוד שמשפחות משתנות רבות מצליחות בגידול הילדים.

הערך המשפחתי החדש שנולד הוא "אוטונומיה", כלומר- זכותו של כל אחד מבני המשפחה לעסוק בענייניו הפרטיים לפני נאמנותו לבית. הארוחות המשותפות האופייניות למשפחה המודרנית פינו את מקומן ליציאות בנפרד של בני הבית לחוגים, לאימוני ספורט ולישיבות עבודה. לעומת הבית הגרעיני, שנתפס כ"מקלט" מן העולם החיצוני, הבית המשתנה דומה יותר לתחנת רכבת עמוסה שאליה באים לנוח לפני היציאה לפעילות הבאה. ההורות נתפסת עתה יורת כעניין של טכניקה נלמדת מאשר כאינטואיציה טבעית. הספרות הפוסט-מודרנית מלמדת את ההורים איך להתמודד ולדבר עם ילדיהם במקום ללמד על שלבי התפתחות הילד. ספרות זו שמה דגש על הימנעות משיפוט הילדים, אך אינה מהססת לשפוט הורים ומורים ולהעריך מה נכון או לא נכון במה שהם עושים.

הילדים, מצדם, נתפסים עתה כבעלי יכולת שמסוגלים להתמודד עם כל תהפוכות החיים. תפיסה חדשה זו נולדה פשוט עקב הצורך של ההורים הפוסט-מודרניים בילדים בעלי יכולת, מכיוון שעליהם להתמודד, כיום, עם מצבים שאליהם לא נחשפו בעבר. למשל, שהות במעון יום כבר בגיל הרך, גירושי ההורים ועולם חיצוני אלים ומבלבל. בהתאם לתדמית החדשה שלהם, גדלים הילדים בעלי היכולת והופכים לבני נוער מתוחכמים, שיודעים על סמים, מין, איידס וטכנולוגיה חדישה. תפיסה זו משתקפת באמצעי התקשורת, המציגים תיאורים של מתבגרים שהם פעילים מבחינה מינית, משתמשים – אולי – בסמים ורואים עצמם כשווים להוריהם ביכולתם לקבל החלטות.

בית הספר הפוסט-מודרני

בתי הספר הפוסט-מודרניים מכירים במגוון רחב של הצורות המשפחתיות הקיימות. כיום, טופסי הפרטים האישיים של הילדים מתאימים ג לצורות משפחתיות השונות מן הצורה הגרעינית ובבתי ספר רבים הוקמו קבוצות תמיכה לילדים להורים גרושים.

השיטה החדשה, שלפיה להורים יש הזכות לבחור את בית הספר של ילדיהם, תקדם את ערך ה"אוטונומיה" של המשפחה המשתנה. ערך זה כבר משתקף עתה בדגש של החינוך הפוסט-מודרני על הערכה עצמית, בניגוד למיקוד המודרני על הסתגלות אישית. מעבר זה בדגשים משדר את המסר, שתחרות והישגיות אישית חשובות מהסתגלות חברתית. החשיבות שמייחסים למושג הערכה עצמית בחינוך נובעת מן האמונה, שהערכה זאת חיונית להצלחה בכל תחומי החיים, ובפרט בלימודים. כמו כן, היא משתקפת את ערך ה"אוטונומיה" והצורך האישי בה של כל אדם. לעומת מושג ההסתגלות" המודרני, שנתפס כאחריות המשותפת של ההורים ובתי הספר, "ההערכה העצמית" היא בעיקר באחריותו של הילד.

בתי הספר משקפים גם את התפיסה הפוסט-מודרנית של יכולת הילד. בבתי ספר רבים בארה"ב מלמדים כיום בכיתות נמוכות יותר את אותו חומר לימודים שבעבר נלמד בכיתות גבוהות יותר. למשל, שברים עשרוניים נלמדו פעם בכיתה ו' וכיום הם נלמדים כבר בכיתה ד'. האמונה בדבר תחכמו של הנוער באה לידי ביטוי בכך שבחטיבת הביניים מתקיימות אך מעט פעילויות חוץ-בית-ספריות המנוהלות בידי מבוגרים, מתוך הנחה שבני הנוער מסוגלים בהחלט להתארגן בעצמם.

כאמור, המהפך שעובר על בתי הספר במחצית השנייה של המאה הנוכחית הוא תגובה לשינויים חברתיים בלי קשר ליוזמות הרפורמה שיושמו במשך הזמן הזה. כמו בתקופה המודרנית, כך גם בתקופה הפוסט-מודרנית ממשיכים בתי הספר את הנטייה ההיסטורית לקחת על עצמם בהדרגה את תפקידי ההורים.

מקור :

אלקינד דויד, 2002, בית הספר והמשפחה בעולם הפוסט-מודרני (תרגום לעברית) מתוך מינהל חברה ונוער מאגר מאמרים

DAVID ELKIND, "SCHOOL AND FAMILY IN THE "POSTMODERN EORLD,
PHI-DELTA-KAPPPAN.
VOL. 77, NO. 1, SEP 1995, PP. 8-14.